

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ THU HÀ

**TRUYỀN THUYẾT VÀ LỄ HỘI DÂN GIAN
HUYỆN YÊN BÌNH, TỈNH YÊN BÁI**

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN – 2016

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ THU HÀ

**TRUYỀN THUYẾT VÀ LỄ HỘI DÂN GIAN
HUYỆN YÊN BÌNH, TỈNH YÊN BÁI**

Chuyên ngành: Văn học dân gian

Mã ngành: 60220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

**NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:
PGS. TS. NGUYỄN THỊ HUẾ**

THÁI NGUYÊN - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả khảo sát và nghiên cứu chưa từng được ai công bố trong bất kì công trình nghiên cứu khoa học nào.

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thu Hà

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình học tập và nghiên cứu hoàn thành luận văn tốt nghiệp, tôi đã nhận được sự động viên, giúp đỡ quý báu của nhiều đơn vị và cá nhân. Đầu tiên, tôi xin chân thành bày tỏ lòng biết ơn đến quý Thầy Cô tham gia giảng dạy lớp Cao học Văn học Việt Nam khóa 8, quý Thầy Cô công tác tại Phòng Sau Đại học Trường Đại học Khoa học – Đại học Thái Nguyên. Tôi cũng xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu Trường THPT Hoàng Quốc Việt-Thành phố Yên Bái và các bạn đồng nghiệp.

Đặc biệt, tác giả xin bày tỏ lòng tri ân sâu sắc đến PGS. TS. Nguyễn Thị Huệ, người đã hết lòng giúp đỡ và hướng dẫn tận tình chỉ bảo tôi trong suốt quá trình chuẩn bị, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Dù đã có nhiều cố gắng trong quá trình thực hiện, song chắc chắn rằng luận văn này sẽ không thể tránh khỏi một vài thiếu sót. Tôi rất mong nhận được sự góp ý của quý Thầy Cô và các bạn đồng nghiệp để luận văn được bổ sung hoàn thiện nhằm giúp cho công tác sưu tầm và bảo tồn kho tàng truyền thuyết và lễ hội dân gian ở huyện Yên Bình tỉnh Yên Bái cho mai sau.

Xin trân trọng cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2016

Tác giả

Nguyễn Thị Thu Hà

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Danh mục các từ viết tắt.....	v
A. MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu	7
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	7
5. Phạm vi nghiên cứu	9
6. Cấu trúc của luận văn	9
7. Những đóng góp của luận văn.....	9
B. PHẦN NỘI DUNG	10
Chương 1: YÊN BÌNH, MIỀN ĐẤT, CON NGƯỜI VÀ TRUYỀN THỐNG VĂN HÓA	10
1.1. Huyện Yên Bình - quá trình hình thành và phát triển	10
1.1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	10
1.1.2. Lịch sử hình thành.....	11
1.1.3. Đặc điểm dân số, văn hóa và tôn giáo, tín ngưỡng	13
1.1.4. Yên Bình - Vùng đất giàu truyền thống đấu tranh cách mạng.....	15
1.2. Văn hóa, văn học dân gian huyện Yên Bình	19
1.2.1. Văn hóa dân gian huyện Yên Bình	19
1.2.2. Văn học dân gian huyện Yên Bình	29
Tiểu kết chương 1	38
Chương 2: HỆ THỐNG TRUYỀN THUYẾT HUYỆN YÊN BÌNH	39
2.1. Khái niệm truyền thuyết	39
2.2. Phân loại truyền thuyết huyện Yên Bình	40
2.2.1. Vấn đề phân loại truyền thuyết	40
2.2.2. Phân loại truyền thuyết huyện Yên Bình	43

2.3. Những phương diện về nội dung và nghệ thuật của truyền thuyết dân gian các dân tộc huyện Yên Bình	45
2.3.1. <i>Nội dung</i>	45
2.3.2. <i>Một số phương diện nghệ thuật</i>	66
Chương 3: LỄ HỘI DÂN GIAN CÁC DÂN TỘC HUYỆN YÊN BÌNH	81
3.1. Khái niệm Lễ hội	81
3.2. Vai trò, ý nghĩa, giá trị của các lễ hội trong đời sống các dân tộc ở địa phương.....	105
3.3. Mối quan hệ giữa truyền thuyết và lễ hội.....	107
Tiểu kết chương 3	111
KẾT LUẬN	112
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

CHỮ VIẾT TẮT	CHỮ VIẾT ĐẦY ĐỦ
CTQG	: Chính trị Quốc gia
ĐHSP	: Đại học Sư phạm
ĐH QGHN	: Đại học Quốc gia Hà Nội
KHXH	: Khoa học xã hội
NXB	: Nhà xuất bản
VHDG	: Văn học dân gian

A. MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái là một vùng đất có lịch sử và truyền thống văn hoá lâu đời. Yên Bình là vùng đất giàu đẹp. Nhân dân các dân tộc trong huyện cần cù lao động, giàu truyền thống yêu nước và cách mạng. Yên Bình có nền văn hoá lâu đời được các dân tộc trân trọng giữ gìn và phát huy mang nặng bản sắc vùng sông Chảy. Nơi đây còn lưu giữ một kho tàng truyện cổ, truyền thuyết cùng các lễ hội dân gian, các bài hát giao duyên, hát đăm cưới hết sức phong phú Yên Bình cũng là một điểm đến với các lễ hội du lịch về cội nguồn hàng năm do ba tỉnh Phú Thọ - Yên Bái - Lào Cai tổ chức.

Khảo sát gốc tích lịch sử và văn hóa tên gọi các địa danh ở huyện Yên Bình chúng tôi thấy: Bên cạnh các địa danh đã mất, hoặc đổi tên, ngày nay vẫn còn một số địa danh mang tên cũ, nhưng chưa mấy ai tìm ra gốc tích tên gọi của nó. Một số tên gọi địa danh có dấu vết lai lịch gắn với những truyền thuyết, câu chuyện lịch sử. Nhiều sự kiện lớn có ảnh hưởng tới đời sống cộng đồng đã được người dân ghi lại qua các truyền thuyết, sự tích, lễ hội ... Nhìn chung hệ thống truyền thuyết và lễ hội của vùng Yên Bình đã góp phần làm phong phú hơn truyền thuyết và lễ hội của Yên Bái nói riêng và Việt Nam nói chung.

Trong đời sống đương đại, nhiều di tích được tu sửa và nâng cấp, nhiều lễ hội được tổ chức, nhu cầu về tín ngưỡng và đời sống tâm linh của người dân được nâng cao và phổ biến. Nhưng qua quá trình điện dã thực tế ở các làng xã trong huyện và qua những ngày hội làng, chúng tôi được biết nhiều người dân nơi đây chưa hiểu rõ nguồn gốc xuất xứ của các di tích. Bên cạnh đó, khi khai thác các nguồn tư liệu thành văn ghi chép về các truyền thuyết và lễ hội dân gian ở Yên Bình xưa còn lại rất ít. Thực trạng này càng thúc giục chúng tôi đặt vấn đề tìm hiểu vốn văn học dân gian, văn hóa dân gian.

Trước yêu cầu của địa phương muốn được nghiên cứu, giới thiệu và lưu giữ những truyền thuyết và lễ hội cho thế hệ sau, giúp cho mỗi người dân thêm tự hào và yêu quý mảnh đất quê hương mình, đồng thời bồi dưỡng tình cảm, đạo đức cho thế hệ

trẻ, người viết lựa chọn đề tài **“Truyền thuyết và lễ hội dân gian huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái”** làm đề tài nghiên cứu cho luận văn của mình.

Là một giáo viên dạy Ngữ văn ở trường trung học phổ thông và là người con của quê hương Yên Bái, tôi thiết nghĩ việc nghiên cứu về **“Truyền thuyết và lễ hội huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái”** là cơ hội để người viết tích lũy thêm kiến thức về kho tàng truyền thuyết đồng thời giúp chúng ta có cái nhìn đầy đủ và toàn diện về truyền thuyết nói riêng, văn học dân gian Yên Bái nói chung. Đặc biệt nó rất hữu ích trong việc liên hệ thực tế trong giảng dạy phần văn học dân gian. Đó là cơ sở giúp học sinh thấy được sự phong phú và giá trị của truyền thuyết và lễ hội từ đó nâng cao lòng tự hào về truyền thống quý báu của dân tộc, khơi dậy cho các em ý thức về việc giữ gìn, bảo tồn và phát huy văn hóa dân tộc.

Hoàn thành tốt luận văn với đề tài **“Truyền thuyết và lễ hội dân gian huyện Yên Bình, tỉnh Yên Bái”** là niềm tri ân của tôi đối với quê hương và cũng là dịp để tôi vận dụng nâng cao kiến thức đã học và thực tế phục vụ cho công việc giảng dạy ở địa phương sau này.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Vấn đề nghiên cứu truyền thuyết và lễ hội ở nước ta

Truyền thuyết ở nước ta có từ khá sớm và từ lâu đã được ghi chép thành văn bản. Ở thời kỳ Bắc thuộc, các tác giả người phương Bắc đã ghi chép truyền thuyết thời Hùng Vương qua một số sách như: *Giao châu ngoại vực ký* (Thế kỷ IV), *Nam Việt chí* (Thế kỷ V). Đến thế kỷ XIV, XV một số nhà Nho người Việt đã dày công sưu tầm truyền thuyết như: Lý Tế Xuyên, Vũ Quỳnh, Kiều Phú và tập hợp lại trong: *Báo cửu truyện*, *Ngoại sử ký*, *Việt điện u linh*, *Lĩnh Nam Chích quái*... Đến thế kỷ XV, sách *Đại Việt sử ký toàn thư* của Ngô Sĩ Liên được xem là cuốn sử mà trong đó sưu tầm, ghi chép khá phong phú và hệ thống những truyền thuyết ở nước ta nhưng mang nặng tư tưởng Nho giáo. Ngoài ra ở một số địa phương, vùng đồng bằng và trung du Bắc Bộ nhân dân còn lưu giữ được một số thần tích, thần phả, địa phương chí khá phong phú.

Tuy nhiên việc sử dụng thuật ngữ truyền thuyết và việc nghiên cứu, giới thuyết nó lại ra đời khá muộn. Năm 1957 khi hai cuốn sách *Lược thảo lịch sử văn học Việt*

Nam do nhóm Lê Quý Đôn [20] và *Sơ lược lịch sử Văn học Việt Nam* do nhóm Văn Tân, Nguyễn Hồng Phong biên soạn [65] xuất hiện thì truyền thuyết mới được sử dụng là một thuật ngữ. Mặc dù vậy, vẫn có những quan niệm trái ngược nhau: Một số tác giả phủ nhận sự tồn tại của thể loại truyền thuyết, cho đó là một thuật ngữ sử học vì dấu ấn lịch sử được thể hiện đậm nét trong các câu chuyện. Một số tác giả khác lại nhất trí xếp truyền thuyết là một thể loại của văn học dân gian. Đồng thời xây dựng lý thuyết thể loại và chỉ ra đặc trưng nội dung, thi pháp nghệ thuật của nó. Hai quan niệm trên tạo nên một cuộc tranh luận kéo dài.

Đại diện cho quan niệm thứ nhất là tác giả: Đinh Gia Khánh, Chu Xuân Diên.

Đinh Gia Khánh không xem truyền thuyết là một thuật ngữ của khoa học nghiên cứu văn học dân gian. Nhưng trong các công trình nghiên cứu của mình như: Xác định giá trị của truyền thuyết đối với việc tìm hiểu lịch sử thời đại Hùng Vương (Tạp chí nghiên cứu lịch sử số 123/1969), lời bạt cho cuốn sách Truyền thuyết Sơn Tinh (Ty văn hoá thông tin Hà Tây xuất bản 1973), Địa chỉ văn hoá dân gian Thăng Long - Đông Đô - Hà Nội (Sở văn hoá thông tin Hà Nội 1991) ông lại tỏ ra mâu thuẫn khi chọn nhiều tác phẩm truyền thuyết tiêu biểu để phân tích. Điều này có thể nhận thấy rằng: một cách không tự giác, ông đã hoà nhập vào việc sử thuật ngữ của giới Folklore học trong đó có liên quan đến văn học dân gian.

Tác giả Chu Xuân Diên cùng đồng nhất với Đinh Gia Khánh ở quan điểm không công nhận truyền thuyết như là một thể loại văn học dân gian mà đề nghị nên xếp vào sử học. Truyền thuyết là một trong những thể loại tự sự dân gian "có quan hệ gần gũi với các thể loại tự sự dân gian khác như thần thoại và truyện cổ tích" [15].

Cần khẳng định rằng: những ý kiến trên chỉ là số ít, còn đại đa số các nhà nghiên cứu đều thừa nhận quan điểm thứ hai coi truyền thuyết là một thể loại riêng biệt của Văn học dân gian, đồng thời chỉ ra được đặc trưng nội dung và thi pháp nghệ thuật của nó. Có thể kể đến như:

Cuộc tranh luận sôi nổi về những vấn đề xung quanh *Truyền thuyết Mị Châu – Trọng Thủy* trên tạp chí *Nghiên cứu văn học* từ 1960 đến 1965 đã đi đến sự thống nhất của rất nhiều nhà nghiên cứu văn học dân gian về sự có mặt của thể loại truyền thuyết.